

IVAN GORAN KOVAČIĆ

TÖMEGSÍR

I.

Világom és sötétem egy: a vér.

Szemem világát gödréből kivájták
s a boldog éjt is; napvilág ha kél,
velőmig ér, pupillaroncs szilánkját
süti agyamba: seb-tüzét a vérnek.
Tenyeremen a két szemem kiégett.

Fecskék cikáztak benne bizonyára,
s még fordult benne lassudan a kék ég;
éreztem, mint merül el bogarába
a véres arcom és vele a kékség.
Kivájt szemem kacag a fény-örömré,
de könnye, im, elapadt mindörökre.

Csöpögdejt ujjaim közén az áldott
és sűrű vér: szememnek esve kését
hóhérom érte döfte — kinba mártott,
hogy annál kéjelgőbben messe gégém.
De gyönyörétől megfosztott a végnek.
Mint omló könny, éreztem, vérem éget.

A végső fény, mielőtt rám borult a
borzalmas éj, kés villanása volt és
egy sikoltás, mely vakságomba gyúlva
még most is, mint a bőr fehérje, ott ég:
mert pöre volt a gyilkos mind derékig,
úgy mártották szemünkbe késük élit.

Ó, fájó fény! — soha hajnali égen
ily vakító, ily tékozló sugár-
nem pazarolt még! — szemem üregében
parázs könnyként zuhogtál tüzes árral:
vértanú társak jajja egyre jobban
hasogatott e szikrázó pokolban.

A gyötrő tűz, nem tudom, meddig ért, de
hült szemgolyóim terhe nőtt kegyetlen,
már alig álltam, s megroggyant a térdem:
belém nyilallt: szemem tartom kezemben,
és szóltam: »Vak vagyok, anyám, anyácskám,
hogy siratlak el könnytelenül, árván? . . .«

És roppant fény, mint száz meg száz harangok
zúgása, áradt szerte az agyamra —
tündöklő fény, Sión hegyén fakasztott
szent lángok fénye, fényesség patakja!
Fénylő madár! Fénylő fa! Egi tömlő,
te hold! anyatejként sugárban ömlő!

De fájdalmat, ily ocsmányt, mégse vártam:
»Nyomd szét szemed!« — szólt hóhérom röhögve.
Megtántorodtam, s már-már ájulásban
majdhogy elé nem estem: hogy ökölbe
rándult kezem, vaksötét lett agyamban:
mint sírverembe, poklomba zuhantam.

II.

Hogy élednék, rugdostak, rám hugyoztak,
pofoztak, vertek, sütöttek parázssal.
S fülcimpáinkat aztán tompa, vastag
árral fúrta a vérengző had által.
»Nevessetek! — szúrt, s paranccsal kísérte. —
Függőt is kaptok fejfátok elébe!«

És kélt röhej, vinnyogva, torz kacagva:
vak hahota — így holtak hahotáznak.
S ez gyilkosaink kedvét megzavarta,
korbáccsal törtek . . . áldozatra társak.
S a tébolyult röhejt még győzte ajkunk,
vak szemüreggel régi bút sirattunk.

De csend lett hirtelen, mint sirok odva,
(a döbbenettől tán, hogy mégis élünk),
dagadt fülünknel fogva vontak sorba,
törzsünk a kintől kajla, mint a léptünk;
(míg lomb alól madárszó oda csendül),
cimpánkon drótot húzgáltak keresztül.

Ha egy is moccan, kínok kinja támadt
és hördült, mind egy fájdalomra szisszent;
s moráult a hóhér: »Szót se! csend, zsványhad,
így legalább nem lóg meg egy se innen!«
Nem moccanotta senki a fejét se,
vak társa kínjait, hogy ne tetézzé.

És megnyugtatta a hóhért a drótzár;
hüvösbe döltek, megpihenni kissé:
tikkadt torokba hűs sugár csobogdált,
ittak, csámcsogva ettek, ittak ismét
a jól végzett munkára, s közbe-közbe
ugratták egymást nyersen és röhögve.

És rólunk szinte meg is feledkezve
böfögtek, ástítottak, durrogattak;
»Micsoda bomba nőt fogtam az este . . .«
és fűztek hozzá trágárt, zsírosabbat,
és ittak rá. Víz volt? vagy muskotály bor?
Mi, vak rabok, rángtunk a szomjúságtól.

III.

Mögöttem épp egy asszony felsikoltott:
»Tűz van! — örvöngte. — Ég a ház, segítség,
emberek!«, s veszve rángatta a drótot,
az mind feszült, vad kín nyilalt meg ismét
dagadt fülünkbe, lüktető karéjban.
Az asszony elzuhant, némán, alétlan.

»Halálfejük! baglyok! éji szörnyek!
ha nektek az kell, parazsat zuhintok
szemgödrotökbe, vaksi macskakölykek,
hogy lássatok!« — üvöltött kótya kínzókn,
s fülét egy vaknak levágta tövéből,
himbált a csonk a dróton föl, le és föl.

Az áldozat meg vonítva, topogva
iszkolt vaksága üres erdejébe,
futó nesz vág a dermeát csendbe s tompa
zuhanás, hogy a gyilkos kés elérte.
Ez túl van rajta! — mondtam éjszakámnak,
nem sejtve, hogy a sír felé cibálnak.

Döngött a kas, a szív bomolva verte,
s mert mindünké a drótban is, a drótnak
bomlott verése vitt előre egyre . . .
(hogy zokognak, ha sötétbe dobognak!),
s e szívveréstől fény gyúlt üregembe,
gondolatát agyam hogy összeszedje.

S láttam megint, éppúgy, mint reggel, aznap,
a mély tömegsirt — tegnap frissen ásták —,
füleltem megfeszülten, hogy kihalljam
az első testek mélybe zuhanását.
Tiszta tudattal számolgatni kezdtem:
. . . ötvenedik vagyok a gyászmenetben.

És vártam. Pontos számvetést csináltam
vesztem előtt, kivontam-összegeztem:
ki dőlt előlem sírba, és ki hátban,
s ütés, döfés, zuhanás . . . Feszesebben
fogta az elme a tudat figyelmét,
a változások nehogy eltereljék.

Tücsök cirpelt. Futófelhő vonult át
és röpké árnyát fölünk vetette.
Kiallt egy hóhér. Hallani a csurgást . . .
Beállt egy másik, gyilkolni helyette.
Mindezt fülemmel . . . s mégis szinte láttam,
agyamba villant, mint késél sugárban.

IV.

Hördült az első áldozat a törtől,
majd puffanás és indult is a hús-zsák
s zuhant, zuhant alá . . . Tudtam: először
gégébe dőf, csak másodsorra szúr át,
lapocka közt, és azonnál tisztítja
társaira, enyészni, le, a sírba.

Valaki összecsuklott, tán előttem,
vagy tán mögöttem; félelem sikoltott
belőle. S közben, éber agyvelőmben,
dőfést szorozva kivontam kioltott
életet . . . bár hörgése, zuhanása —
szívembe vágott fogak mardosása.

Férfi visított, letről, mint a gyermek,
félíg leölt, iszonyú cérnahangon.
Csak el ne vétsem a számot, a rendet . . .
és bomba robbant, pokolmélybe hangzón.
Rengett a föld. Erőm, hitem beomlott:
nincs, nincs remény, hogy elkerül e poklot.

De felrázott a tudat vész fegyelme:
ideg, vér, szervek éles figyelése
mind dobhártyámba gyűlt: harminc meg egyre
figyelt . . . a hatvankettedik dőfésre.
S míg számoltam, a dőfést megfigyeltem.
Bizalmát lassan foltozhatta lelkem.

Visszhang gyanánt a mélyi jajgatásra
most újabb robbanás felel, s a testek
holtsúlya szinte toccsan lenn, akár ha
nagy húsdarabot leveslébe vetnek.
Éreztem: talpam megcsusszan a vérben.
Elhültem: én is, lám, síromhoz értem.

V.

És mint akinek szeme hátul is van,
láttam mind élesebben, látva láttam
a póre bőrt, a gyilkos kést, ha villan,
s az áldozatot is (a birka nyájban
megy így a kés felé és meg se torpan,
szép lassan eljut vesztéig azonban).

Lépdelt a sor, haladt is szakadatlan
— elől minthogyha lángost osztanának —,
se hang, se jaj, se rángás a csapatban,
s a vak hőségben rendet úgy kaszáltak,
mint holt kalász, mely dől, ha zizzen omlón
(csak a vér habja zizegett a torkon).

És léptünk, léptünk, léptünk, és megismét
döfés, hörgés, esés töri a csendet,
már késközelben: a hangokat innét
tisztán . . . Megdermedtem: számba freccsent
vér, késél ize! A harmadik voltam
a kés, a vég, a sír előtti sorban.

Iszonyú éj, vakságomnál töményebb,
zuhant agyamra s idegdúcaimra.
Majd száz meg száz dél verője fehérlett,
nyíl! szikra! láng! hó! színében vakítva
szikrázó fény zuhog, s agyamba vágva:
ezer tű mintha szúrna szembogárba.

Társam, előttem, görcsbe merevedve,
hol hátradőlt, hozzám, hol előre
tántorodott: nyögést sóhajjal egybe-
mosott a hörgés, a véget előzve.
S zuhant, mint hal, ha leszakad horogról.
Előttem a nemlét örvénye tombol.

Emlékszem jól: megtántorodtam, árnyék
egyensúlyommal imbolyogva, már ott
támolygok té és tova, mintha állnék
mélység előtt, s hátamban mása tátong.
És villám: az első gégémbe csattan,
hátba a vak, a másik. És zuhantam.

VI.

Tudat bugyrában az iszonyat éleszt.
Hült testek törzse, merev súlya rajtam.
A halál fagya dermeszt, az enyészet.
Nő sikolt! — vág az ocsúdó tudatba
a rémület: lent vagyok s mind meredten,
döglött halom hal, falánk húsveremben.

Hullák közt fekszem, kocsonyás közegben.
Körülfog, áztat, vér- és nyáltömeggel.
S e mély iszonyban az a sikoly egyben
eszméltet is: esély, remény dereng fel . . .
Megfordulok. Kezem kinyújtom imhogy
a sikoly felé. Szúrt sebbe tapintok.

És moccan bennem, holttestek fölé hogy
vinne, ragadna a gyűlt életösztön.
A sikoly felé nyúlt kéz — roncsalékon —
üregbe váj. Ujja elhal a gödrön.
A póre test mind, szinte összefogva,
egyszerre jajdul: kong az elme pokla.

Most bombát vág le! — rémlik fel először,
s rémületemben, görcsös mozdulattal,
mélyebbre fúrom. Kezem visszahőköl:
sebbe nyúlt. Törzs birkózik és a kas, kar
fölébem csusszan. Sípol gége roncsa.
Fönn léptek, hangok. Foszlány. Tompa. Csonka.

Egek ura! — most meg egy nő karolt át,
kettős halálú rémes öleléssel,
hisz kezem fonnyadt arc bőrén botorkált ...
Szülém, anyókám! — simítom becézve
csontos kezét és csókolom, akár ha
megöltem volna — rémlett — holt anyámat ...

Hallottam, amint haldokolva nyög még
s kívántam, balga, bár életre kelne!
s kérleltem mind: erresszenek el innét ...
Ajkat tapintok: görcs húzta merevre.
Elájultam. S hogy felszállt tudatomban
lassan az éj: eszméltem és zokogtam.

VII.

Elhallgattam. Hullákkal zárt magányban.
Egyes-egyedül. S ott, a tagjaimra,
hátamra dermedő halál fagyában,
nyelvem, torkom vak szomjúsága szikra.
Pokoltornáca néma fagya lángol.
Sikoly se kél e szikrázó magányból.

A rémes súly, mely testemet lenyomja,
a vég fagyából se juttat a számnak
enyhületet, hogy szűnne bár a szomja.
Egyszer csak: víz! csobbanás nesze támad.
Zuhog a halom hullára a rémlett
jeges patak — de éget, éget, éget!

Zubog a testek csupasz halmazára,
hason és combon és kason szivárogo,
és amit érint a zuhatag árja,
csatornát váj a húsba, üszkös árkot.
S ha ajkat ér az ömlő ár hűsével,
telik a száj az oltott méz tűzével.

Megtelt a sír. A gyilkos gondja vizsla:
hogy bűzét vegye: hullát mésszel önt le.
Ki kegyelete lángját így zuhintja,
köszönet a hóhérnak; így, hörögve.
A csupasz törzsek, érzem, rángatóznak,
mint halom döglött hal, amit ha sóznak.

S a roncs idegek vonagló tusája,
e kínok torlódása szinte fölvet . . .
Bocsánat érte — csaknem így a hála —
a gaznak . . . De ni, mellettem, e törzset!
Mozog . . . A szüle simogatja arcom,
kihült keze is tudja: végtusakszom.

VIII.

És hogy az élet görcs-hulláma elhal,
mint messzi visszhang, léptek rémlenek le:
a sírt valaki körbejárja gonddal.
Majd csend. Mint századok mélyvízi csendje.
Láb, térd feszül, kar, könyök kétfelé dől:
sírásó indul, száll ki így a mélyből.

Rémület fog el: mozognak a hullák . . .
fölébelem csúsznak s lassú omladással
alám; és hörgés, sírás, kacaj. Hús ráng,
torkon ragadnak, jeges markolással,
karmol az egyik, harapdál a másik:
köröm, száj, fog előre, rám vadászik.

Döbbsenten maradok veszteg. A hullák
halma se mozdul. Terhe is lecsökkent.
Egy láb lazítja vállamon a súlyát.
Most egy se bánt. De hogyha törne följebb,
testemet mind iszonyúmód marasztja.
Egy nő haja fonódik most nyakamra.

Hús kis fuvallat, tétova sugárban,
hatol a meszes halmok közt a számig:
közel a felszín! Szippantok sóváran.
Gégémbe alvaadt vér tör. Fojt. Megállít.
Nevetek is — de ha ki látja görcsbe
torzult arcom, omlana tán a könnye.

Vagy megdermedne, rökönyödve némán
e szörnyűségen. Vigasz, az nem áltat:
nevetni vél, ha sírok, aki néz rám
és sírni eztán, ki nevetni lát majd.
E két üreg, mely vaksággal tetézett,
felkölti másban a síri setétet.

És szinte mardos a bűntudat, érzem:
itt hagyom, lám, a társaim ez odvnak.
Éltetne is a levegő . . . de én nem . . .
És már-már várom, nyúlnak, visszafognak.
De szít a lüktető seb: élsz! Akarj csak.
Erőt gyűjtök. S leszáll az est. A harmat.

IX.

Esteledést soha olyan sováran
nem vártam még. S nicsak: harmat szivárogo
a hült halmom alá, a sír honába,
és nyalja tikkadt nyelvem mohón, már ott!
a cseppjeit: a tagok és a bordák,
mint csatornák, fölém függesztve, ontják.

Megrészegülten másztam mind vadabban,
tiporva mellre, öltre, kasra, hátra,
nem undorodva, hullát hogyha talpam
holtléggel meg-megnyögesztett, csupáltam
haját, és húsba, kapaszkodtam ínba:
vitt a dühöngő szomjúság, s a kínja.

Se fájdalom, se félelem, se szégyen
nem gáncsolt már: markoltam és cibáltam,
döntöttem és tapostam, cél hevében.
Lehet, hogy holt hűgom tiporta lábam,
tán szomszédom, vagy kedvesem, de győzte:
a szomjúság duvaszt ily eszelősre.

Mikor a sírből feljutottam, elmém
nem mérlegelt: sötét van-e azon túl,
csak másztam, mint az állat, vérbe fekvén,
a fű felé . . . s habzsoltam harmatostul,
hörpöltem, faltam, beledőlve kúsztam,
harmatos réten mint folyóban úsztam.

Hogy föleszméltem: fekszem, dideregve,
szám tele fűvel, hideglázban égek.
Megmenekültem! . . . És: fuss! szökj! . . . De merre?
Megborzongok: hóhéros dana téved
fülembé: lám, vesztünkön gúnyolódik.
S ajz gyűlölet és bosszút forraló hit.

X.

Egyszer csak, pernye és üszök szagával,
lebben zsarátnokok felől a szellő
és benne falum boldogsága szárnyal:
szüret, fonó, koló, tor és menyegző,
panasz és gyász és holtak siratása:
élet vetése, halál aratása . . .

*De hol a ház, örömök csendes öre?
a fecskefészek, kiskert, fürt, virág?
és hol a bölcső, hol a rengetője?
a kis lakás, sugár ha tűzi át?*

*Zizegő orsó, háztáj esti tücske?
hol az anyánk sütötte lágú kenyér?
és hol az ablak, ünnep hogy kisütne,
az ajtó, melyen bizalom betér . . . ?*

*És hova lett a borongó kolompszó?
mint bölcsődal, oly halk és ringató,
ha csillag virraszt közös sorsot osztó
haza fölött . . . s a béke, mint a tó.*

*Nincs sírás most. Kacagás. Nóta. Átok.
A vándor hold zsarátnokokra lát.
A kút zenéje néma. Dal se száll ott.
Kimúlt kuvasz nyalintja út porát.*

*Ó, van-e hely, hol baj van, fájdalom van,
s ha szenved is, a bántott visszaüt?
hol meglakol a bűnös? és a jóban
nem a galádja dúskál mindenütt?*

*Van-e még hely, hol gyerekszáj visongat?
hol szülőnek fia és lánya él?
van-e, ahol nővérek nem zokognak?
s ejt liliumot holt húgra fivér?*

*Van-e még hely, hol a virágos ablak
szerelmet dajkál s vigaszt, mosolyát? . . .
Tisztább örömet s nagyobbat mi adhat,
mint békés otthon s egyszerű csodák . . .*

*És dördül fegyver, erdőn; megmorajlik
völgy és orom. Golyó süvit felettem,
száll magasan és messze túlra hajlik:
csata tombol. Zeng a bosszú veszetten.
Kigyúlt öröm sugároz szerte bennem,
vesztett erőm hogy tőle visszanyerjem.*

*Hazai tüzek szívemben fellobognak
és lángol minden erem a kiontott
vér bosszújával. Felsüt és eloszlát
árnyat . . . Szabadság napja, te boldog . . .
Zsarátnok füstirányát, vak, követve
fegyvereid felé futok . . . Őledbe.*

Ájultan, porba hulltan leltetek rám,
szabadító bajtársaim, ti hősök.
Daloltatok. S a dalból százezerszám
érte szívem sugár; hajnalt előzőtt.
És szóltam a sugárzó fényözönbe:
»Álmodtam? Ki dalolt? Ki kötözött be?»

Hűs női kéz simult most homlokomra,
szelíd hang szólalt, így: »Mi, partizánok,
csitulj, bajtárs, bosszúnk, im megtorolta
kinjaid . . .« S én, tétova, kart kitárok
a hang felé. Tapintok harmat-arcot:
ez tincs! ez puska! gránát! . . . Sírva majd hogy . . .

Zokogtam. Most is sírok, de torokból,
hisz nincs szemem: zokog, döng egyre jobban
szívem, szabadság, örömmámorodtól.
(Utolsó könnyem hóhérkésre csorrant.)
Hogy lássalak, bajtársak, nincs hatalmam,
de hadd legyenek veletek egy a harcban.

Kik vagytok? honnan? nem tudom, de érzem,
harcos derűtök gyógyítón melenget.
Daloljatok! hadd újhódjam e fényben,
mit Bosszú s Szent Szabadság meglebegtet.
Szabadság hite — szemem fénye ép:
süt mint a nap, hatalmas mint e nép.

DUDÁS KÁLMÁN fordítása